

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

Деревінський В. В'ячеслав Чорновіл: журналіст, борець, державотворець: монографія. — Тернопіль, 2013

Нині, у період становлення незалежної і демократичної України, особливо зростає науковий та громадський інтерес до ґрунтовного, об'єктивного аналізу своєї історії, розгляду державотворчих процесів, вивчення творчої спадщини знакових постатей української історії.

У цьому зв'язку особливої актуальності набуває дослідження життя та діяльності В. Чорновола, видатного громадсько-політичного діяча, будівничого Української держави, що зробив у своїй монографії кандидат історичних наук, доцент кафедри політичних наук Київського національного університету будівництва і архітектури В. Деревінський.

Можна констатувати, що актуальність проведеного В. Деревінським дослідження зумовлена потребою обґрунтувати та висвітлити багатоаспектну громадсько-політичну діяльність В. Чорновола, з'ясувати його роль у формуванні національної свідомості українського народу, осмислити місце діяча в національно-політичній історії України.

Потреба вивчення означеної проблематики зумовлена відсутністю спеціальних наукових студій, де б сповна були висвітлені зазначені питання. Маємо лише побіжні огляди окремих аспектів ролі В. Чорновола як громадсько-політичного діяча у суспільно-політичних процесах другої половини ХХ ст. Хоча, як засвідчило опублікування восьми томів десяти томника праць В. Чорновола, наявний значний фактичний матеріал про нього, який ще не став об'єктом зацікавлення науковців. З огляду на те, всебічне вивчення життєдіяльності цієї неординарної особистості є доволі актуальним і таким, що буде затребуваним у суспільстві.

В академічному плані актуальність монографії В. Деревінського продиктована потребою створення наукової біографії В. Чорновола як громадсько-політичного діяча, активного учасника національно-визвольного руху та процесу українського державотворення.

У конкретно-історичній площині студіювання теми дає змогу цілісніше осмислити важливі аспекти внутрішньої сутності української дійсності другої половини ХХ ст. Здійснити це неможливо без засвоєння теоретичної і практичної спадщини В. Чорновола, розкриття процесу формування його як особистості, громадсько-політичного діяча.

З'ясування змісту громадсько-політичної діяльності В. Чорновола дозволить зробити висновки, наскільки вона відповідала соціальним запитам і потребам національного становлення для тодішнього суспільства та сьогодення. Тож у монографії В. Деревінського розглядається цікава й важлива тема як з погляду наукових студій, так і з погляду суспільного пізнання.

Дослідження постаті В. Чорновола має важливе значення для розвитку українського суспільства та виховання молодого покоління у дусі любові до своєї Батьківщини. Актуальність цієї теми підсилюється ще й тією обставиною, що ретроспективний погляд на позитивні і вразливі місця у діяльності В. Чорновола міг би дати інформацію для роздумів нинішнім політичним діячам.

Монографія охоплює важливі моменти життя політика від часу його вступу на шлях політичної діяльності, написання перших творів, поява яких сколихнула світову громадськість, перебування в ув'язненнях та засланнях, боротьби за незалежність, демократію і реформи – практично до трагічної загибелі політика.

Наукова новизна монографії В. Деревінського полягає в комплексному з'ясуванні ролі В. Чорновола у громадсько-політичному житті України другої половини ХХ ст. Під час здійснення дослідження було введено в науковий обіг велику кількість важливих маловідомих і невідомих, раніше недоступних, архівних джерел, проаналізовано публіцистичні праці В. Чорновола, що дало змогу обґрунтувати періодизацію основних етапів його життя та багатогранної громадсько-політичної діяльності, ґрунтовно оцінити внесок видатного діяча у боротьбі за права особи й національної спільноти, відродження Української держави. Таке цілісне вивчення проблеми дало змогу достовірно реконструювати малодосліджені досі аспекти громадсько-політичної діяльності В. Чорновола.

Виявлений різноманітний документальний матеріал і висновки та узагальнення, які представлені в монографії, можуть застосовуватися науковцями при розробці питань, пов'язаних з вивченням місця особи в історії, становленні та розвитку українських громадсько-політичних організацій, особливо-стей розгортання процесу українського національного відродження та національно-визвольної боротьби. Матеріали дослідження також можуть бути використані під час написання узагальнювальних праць та при підготовці підручників, конспектів лекцій та семінарських занять з історії України.

Михайло Журба

Бліхар В. Державно-церковні відносини як експлікація дихотомії влади та суспільства у європейській філософії. – Львів, 2013

Теоретичні побудови й методологічні підходи до аналізу сучасного українського суспільства констатують, що поки що воно перебуває на стадії становлення і безперервних трансформацій. Дуже серйозні зміни відбуваються у структурі особистості. Дослідники, зокрема Євген Головаха, вважають, що наша найголовніша біда не в суспільних лихах, пов'язаних із браком суспільних макроструктур, а в несформованій особистості, що не здатна управляти собою, а отже, суспільством, в якому вона живе, впливаючи на тих, хто ним керує. Тому влада, відчувачи, що її не спроможні контролювати самокеровані люди (особистості), стає розбещеною, безвідповідальною, неефективною. У такому разі влада не виробляє жодних спонукальних лій до свого вдосконалення.

В історії відомі тривалі періоди, коли спонукальні дії щодо вдосконалення людини, суспільства і влади зокрема вказувала церква. Втілюючи в життя Євангеліє, церква намагалася долучити суспільство і владу до набуття справжнього блага, пізнання Бога та пошуку істинного сенсу життя. Про це написані вагомі дослідження, які, однак, не вичерпують проблему суспільно- і державно-церковних відносин, а висвітлюють їх усебічно і формують нові підходи до розуміння їх.

На особливу увагу заслуговують дослідження, які відображають теоретико-методологічний і практичний виміри державно-церковних відносин у контексті експлікації дихотомії влади та суспільства у європейській філософії.

Монографія В. Бліхара складається із чотирьох розділів, у яких відображено стан соціально-філософського опрацювання проблеми державно-церковних відносин, висвітлено погляди провідних європейських філософів на зв'язок церкви і держави, обґрунтовано філософську інтерпретацію церквою суспільного життя і визначено філософію державно-церковних відносин одним із пріоритетів розвитку громадянського суспільства.

Перший розділ “Стан соціально-філософського опрацювання проблеми державно-церковних відносин” присвячено вивченню державно-церковних відносин як сукупності суспільно-політичних і соціально-філософських інтерпретацій, історично-соціальної обумовленості державно-церковних відносин, соціально-філософському аналізу державно-церковних відносин у контексті сучасного стану та методологічних засад дослідження. У розділі автор доречно актуалізує тематику, зумовлену передовсім неабиякою важливістю вивчення державно-церковних відносин, особливо, що стосується взаємин між органами державної влади та церковним урядом. Україна в контексті Європейського Союзу активізує подібні відносини з огляду на значущість їх впливу на формування особистості, суспільства та держави. Понад те, слушно зазначено, що вивчення проблеми державно-церковних відносин є доволі неоднозначним. Кожна з цих інституцій є складною, детермінованою багатьма чинниками та наділена своєю суспільно-формуючою місією. Якщо роль держави полягає у впорядкуванні взаємин у середині соціуму та створенні оптимальних умов для реалізації внутрішнього сенсу-покликання кожного її громадянина, то роль церкви – пробуджувати і підтримувати трансцендентно-метафізичний вимір існування людини. Гармонійний розвиток суспільства, зміцнення держави відбувається лише в тому разі, коли кожна з інституцій виконує своє покликання, не перебираючи на себе, без крайньої потреби, функцій іншої.

Другий розділ “Релігія і держава у поглядах провідних європейських філософів” докладно розкриває такі питання: походження держави та влади від Бога у контексті богослов'я Августина Блаженного і Томи Аквінського; секуляризація і секуляризм релігійного впливу на формування держави та громадянського суспільства в рамках вчення філософів Нового часу та Просвітництва; взаємини “людина – релігія” у вченнях представників сучасної європейської філософії (від Ш. Монтеск'є до Д. Макліна); значення взаємозв'язку релігії і суспільства крізь призму онтологічного формування особистості. Зауважено, що чимало ключових особливостей і догматів християнського вчення не лише вкорінюються в системі образів Святого Письма, а й виражаються в роздумах і дискусіях християнських мислителів, філософів, передовсім середньовічних, а також отців церкви щодо їх істинності та важливості. Загалом, враховуючи складність, виражену в приматі теології і богослов'я над філософією, що набуло чітких державно-ідеологічних рис, християнська філософія потребує особливої методики дослідження. Попри те, взаємовплив християнського вчення і філософії є не що інше, як найбільш значущий компонент середньовічного світосприймання і світогляду. Філософсько-антропологічна та світоглядна заангажованість середньовічних філософів є фактичним осердям формування всієї християнської філософії. Представники останньої, будучи вихованими на кращих надбаннях культури, етики та філософської думки античності, помістили людину, з огляду на її онтологічне ставлення до Бога, у центр власної творчості.

У третьому розділі “Філософська інтерпретація церквою суспільного життя” розкрито внесок церкви у формування сталого розвитку громадянського суспільства, філософію громадянського життя в контексті соціального вчення церкви, статус церкви та функціональні компоненти у державотворчому процесі та внутрішню і зовнішню взаємодію в державно-церковних відносинах як основи соціокультурного становлення суспільства тощо. Констатується поглиблення кризи не лише соціального життя, а й формування ієрархії моральних і духовних цінностей. Усе це наштовхує на цілком об'єктивне пояснення, оперте на сучасний стан розвитку цивілізації, поширення глобалізаційних процесів тощо. Високий розвиток індустрії, масової інформації, суспільної культури впливають на посилення соціальних зв'язків, водночас руйнують уже усталені традиційні відносини, зокрема сімейні, професійні, спільнотні та ін. Тобто в нинішніх умовах світового “прогресу” людина вже не знаходить захисту в традиційних цінностях та відносинах у рамках

особистого духовного розвитку та опиняється в умовах підвищеної залежності від нестабільності державотворення, страху перед неминучістю кризи, невпевненості у власних силах, урешті, від безвір'я у будь-що. У таких умовах, без сумніву, відбувається знеособлення передусім самої людини, а відтак суспільства і держави. Фактично, нині простежується розвиток людства у звужених рамках технократичного апарату, коли втрачається субстанційний вимір особистого життя. Без сумніву, ця проблема стосується не лише нестабільності розвитку суспільства і держави, а й мінливості та непередбачуваності в розвитку людини на основі християнського підґрунтя суспільних відносин, що, своєю чергою, трансформується у викривлення державно-церковних відносин загалом. У такому контексті загальновимірної кризи автор монографії обґрунтовує потяг особистості до одухотворення соціального життя, політики, суспільства та держави на основі віровчення церкви.

Завершує монографію четвертий розділ “Філософія державно-церковних відносин як одного з пріоритетів розвитку громадянського суспільства”, у якому розглянуто вплив соціально-філософських чинників на внутрішньо-церковний устрій, роль органів державної влади в утвердженні правових відносин із церквою, філософсько-антропологічну обґрунтованість державно-церковних відносин, основні напрями вдосконалення державно-церковних відносин. Зазначено, що без огляду на різні закиди, для церкви як соціальної інституції важливим є існування сформованого громадянського суспільства, що, все ж таки, вбачає союзницю саме в ній. Зрештою, якщо брати до уваги авторитетність впливу церкви на формування громадянського суспільства, то варто зазначити, що у своїх ключових позиціях воно здебільшого ґрунтується якраз на постулатах християнського вчення. Власне кажучи, вплив церкви на становлення громадянського суспільства можна подати крізь призму таких термінів, як “совість” і “свобода”. Крім того, наголошено, що прогресивний розвиток громадянського суспільства залежить від фундаментальних принципів трансцендентно-аксіологічного виміру буття. Церква, будучи важливим репрезентатором цього виміру, з багатьма його принципами, завжди посідала і посідає нині одне з найважливіших місць серед тих чинників, які покликані сприяти успішній побудові та підтримці громадянського суспільства в усіх його вимірах. Водночас виокремлено, що сама церква не вимірюється лише духовно-релігійною сутністю. Існуючи також у вимірі соціальному і філософсько-світоглядному, вона водночас і сама є сильним центром впливу на формування та життєдіяльність цих рівнів, зрештою, і сама зазнає різноманітних віянь, які примушують її весь час поглиблювати своє вчення. Причому вчення часто стає аксіологічною відповіддю на екзистенційно-історичні виклики конкретної епохи. Наслідком такої активної позиції церкви є те, що внутрішньоцерковний устрій сам зазнає різноманітних впливів філософських чинників, водночас намагаючись відповідати духу часу та зберігати в суттєвих питаннях зв'язок із трансцендентно-аксіологічним виміром релігійного життя.

У монографії – автор подає свої пропозиції фахівцям філософського, політологічного, релігійного (богословського) та юридичного напрямів. Упровадження викладених пропозицій дозволить удосконалити регулювання державно-церковних відносин, використовуючи напрацювання європейської філософії у цих відносинах, попередити загрози для національної безпеки держави.

Загалом, позитивно оцінюючи монографічне дослідження, можна висловити окремі побажання і пропозиції щодо перспективи подальшого вдосконалення і розвитку положень рецензованої монографії у майбутньому, зокрема: доцільно було б ширше розглянути власне міжконфесійні підходи до уніфікації шляхів удосконалення державно-церковних відносин; порівняльний аналіз соціальних доктрин православної і католицької церков, особливо що стосується ставлення до влади, суспільства та держави в цілому, дав би змогу всебічного бачення реалізації державно-церковних відносин не лише в Україні, а й у міжнародних масштабах.

Монографії властива наукова новизна, що свідчить про глибоку обізнаність автора з теоретичним та практичним вимірами державно-церковних відносин. Книжка буде корисною не лише для науковців, філософів, політологів і богословів, а й політтехнологів і держслужбовців, які на практичному рівні вирішують питання оптимізації та вдосконалення державно-церковних відносин, використовуючи й міжнародний досвід їх реалізації та оминаючи історичний ракурс їх викривлення.

Понад те, ця наукова праця є першим виданням на теренах України, де комплексно розглядаються проблеми державно-церковних відносин як експлікації влади та суспільства у європейській філософії.

Марія Кашуба